

APSTRAKTNA ALGEBRA NA NATJECANJIMA

Ivan Krijan

14. 05. 2015.

Za **domaću zadaću** riješite dva zadatka iz grupa i dva iz prstena. Rok predaje je na predavanju 28.05.2015.

Grupa G je neprazan skup snabdjeven binarnom operacijom $\cdot$ koja zadovoljava:

- (asocijativnost) $x(yz) = (xy)z$, za sve $x, y, z \in G$,
- (jedinica) postoji $e \in G$ takav da je $ex = xe = x$, za sve $x \in G$,
- (inverz) za svaki $x \in G$ postoji $x^{-1} \in G$ takav da je $xx^{-1} = x^{-1}x = e$.

Napomena.

- Jedinica u grupi je jedinstvena, također, za dani $x \in G$, njegov inverz x^{-1} je jedinstven.
- Grupu koja je komutativna, tj. $xy = yx$, za sve $x, y \in G$, nazivamo **Abelova** grupa. Abelove grupe ćemo najčešće zapisivati aditivno, tj. binarna operacija će biti $+$.
- Ako je grupa G konačna (a takva će uglavnom i biti), broj njezinih elemenata nazivamo **red** grupe.
- **Red** elementa $x \in G$ je najmanji prirodni broj $n \in \mathbb{N}$ takav da je $x^n = e$. Ako je grupa konačna, onda svaki element ima konačan red. Štoviše, ako je red grupe jednak N , onda je $x^N = e$, za sve $x \in G$. Dakle, u konačnim grupama vrijedi da red svakog elementa dijeli red grupe.
- Podgrupa grupe G je podskup skupa G koji je grupa uz operacije naslijedene iz grupe G . Oznaka je $H \leq G$. Jasno je da presjek proizvoljne familije podgrupa neke grupe opet podgrupa. Za podskup $S \subseteq G$ sa $\langle S \rangle$ označavamo podgrupu **generiranu** skupom S . To je naprsto presjek svih podgrupa grupe G koje sadrže skup S . Ukoliko postoji konačan skup $S \subseteq G$ takav da je $\langle S \rangle = G$, onda kažemo da je grupa G **konačno generirana**. Ukoliko je taj konačni skup S jednočlan, onda je grupa **ciklička**. Primjer cikličke grupe je naprsto skup cijelih brojeva. Njegovi generatori su 1 ili -1 . To su i jedini generatori. Zašto?

Primjer 1. Neka je G neprazan skup snabdjeven binarnom operacijom $\cdot$ koja je asocijativna i dopušta kraćenje slijeva, tj. ako je $xy = xz$, onda je $y = z$. Ako postoji $a \in G$ takav da je $x^3 = axa$, za sve $x \in G$ dokažite da je $(G, \cdot)$ Abelova grupa.

Primjer 2. Neka je $(G, \cdot)$ grupa s jedinicom e . Ako su $a, b \in G$ takvi da je $a^3 = e$, $ab^2 = ba^2$ i $(a^2b)^{2015} = e$, dokažite da je $a = b$.

Primjer 3. Neka je $p > 2$ prost broj. Dokažite da $p \mid F_{2p(p^2-1)}$, gdje je F_n n -ti Fibonaccijev broj.

Zadatak 1. Neka su r, s, t u parovima relativno prosti prirodni brojevi. Neka je G Abelova grupa s jedinicom e , ako su $a, b \in G$ takvi da je $a^r = b^s = (ab)^t = e$, dokažite da je $a = b = e$.

Zadatak 2. Vrijedi li tvrdnja prethodnog zadatka za proizvoljnu grupu G ?

Zadatak 3. Neka je G grupa s jedinicom e te neka su $a, b \in G$ i n prirodan broj. Ako je $(aba^{-1})^n = e$, dokažite da je $b^n = e$.

Zadatak 4. Neka je G grupa koja ne sadrži element reda 2, ako je $(xy)^2 = (yx)^2$, za sve $x, y \in G$ dokažite da je grupa G Abelova.

Prsten R je neprazan skup snabdjeven s dvije binarne operacije, $+$, $\cdot$ takve da je $(R, +)$ Abelova grupa s neutralnim elementom 0 te da vrijedi:

- (asocijativnost) $x(yz) = (xy)z$, za sve $x, y, z \in R$,
- (distributivnost) $x(y + z) = xy + xz$ te $(x + y)z = xz + yz$, za sve $x, y, z \in R$.

Napomena.

- Ukoliko prsten posjeduje neutralni element i za množenje onda govorimo o prstenu s jedinicom. Jasno da je tada ta jedinica jedinstvena. Također, 0 je jedinstvena. Nadalje, za svaki $x \in R$ je $x \cdot 0 = 0 \cdot x = 0$. Ako je operacija množenja također komutativna, onda je riječ o komutativnom prstenu.
- Za element $x \in R$ kažemo da je **invertibilan** (o čemu ima smisla pričati jedino ako je prsten s jedinicom) ako postoji $x^{-1} \in R$ takav da je $xx^{-1} = x^{-1}x = 1$. Jasno je da je takav element x^{-1} jedinstven.
- Za prsten kažemo da je **trivijalan** ako je $R = \{0\}$. Ako je R netrivijalan i posjeduje jedinicu, onda je $1 \neq 0$.

Primjer 4. Neka je R prsten s jedinicom te neka su $x, y \in R$ takvi da je $1 - xy$ invertibilan. Dokažite da je $1 - yx$ također invertibilan.

Primjer 5. Za prsten R kažemo da je **poluprost** ukoliko za svaki $a \in R$, $a \neq 0$ postoji $x \in R$ takav da je $axa \neq 0$. Neka je R poluprost prsten bez 2-torzije, tj. ako je $2x = 0$, onda je $x = 0$. Pretpostavimo da element $a \in R$ komutira sa svim svojim komutatorima $ax - xa$, $x \in R$. Dokažite da se a nalazi u centru od R , tj. da a komutira sa svim elemetima iz R .

Primjer 6. Neka je R prsten s jedinicom.

- Ako je $x^2 = x$, za svaki $x \in R$, dokažite da je R komutativan.
- Ako je $x^6 = x$, za svaki $x \in R$, dokažite da je R komutativan.

Napomena. **Jacobsonov teorem.** Neka je R prsten takav da, za svaki $x \in R$ postoji prirodan broj $n(x) > 1$ takav da je $x^{n(x)} = x$. Takav prsten je komutativan.

Zadatak 5. Neka je R netrivijalan prsten s jedinicom. Neka je M skup **idempotentnih** elemenata u R , tj. $M = \{x \in R : x = x^2\}$. Pretpostavimo da je M konačan skup, dokažite da tada sadrži parno mnogo elemenata.

Zadatak 6. Neka je R prsten s jedinicom takav da je $(xy)^2 = x^2y^2$, za sve $x, y \in R$. Dokažite da je R komutativan.

Zadatak 7. Neka je R prsten s jedinicom. Neka su $x, y \in R$ te $n \in \mathbb{N}$ takvi da je element $1 - (xy)^n$ invertibilan, dokažite da je i $1 - (yx)^n$ invertibilan.

Zadatak 8. Neka je R prsten sa svojstvom da ako je $x \in R$ takav da je $x^2 = 0$, onda je $x = 0$.

- Neka je $x \in R$ idempotentan, dokažite da je $xyx - yx = 0$, za sve $y \in R$.
- Dokažite da se svi idempotentni elementi u R nalaze u centru od R .

Zadatak 9. Neka je R prsten s jedinicom. Neka su $a, b, c \in R$ takvi da je:

- $ab = ba$, $bc = cb$,
- ako je $bx = by$, onda je $x = y$, za sve $x, y \in R$,
- $b = ca \neq ac$.

Dokažite da R ima beskonačno mnogo elemenata.